

KASIM PAŞA CAMİİ

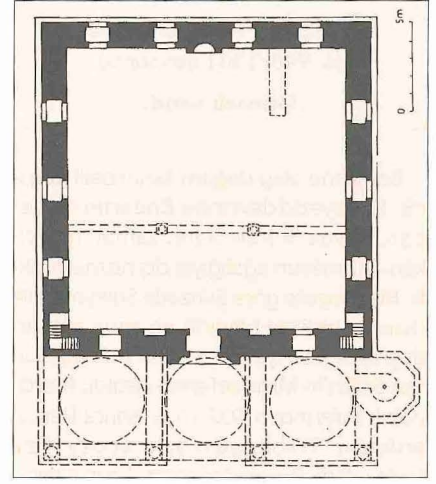
dütler vardır. Fakat büyük ihtimalle bu eserin kurucusu, Macaristan'daki Türk idaresi sırasında önemli mevkilerde bulunan, bölgedeki faaliyeti ve Peçuy ile ilişkisi Peçevî tarihinde anlatılan ve diğerlerinden "gazi" lakabıyla ayrılan Kasım Paşa'dır. Mehmed Süreyyâ'nın verdiği bilgiye göre Gazi Kasım Paşa, Mohaç ve Peçuy serhadlerinde mirlivâ olmuş, 959'da (1552) önce Budin, arkasından Tımsıvar beylerbeyliğine getirilmiş, Kanûnî Sultan Süleyman'ın saltanatının sonlarına doğru orada vefat etmiştir. Nitekim Gevay Antal, Budin beylerbeyi hakkındaki kitabında Kasım Paşa'nın 1548-1552 yılları arasında Budin valiliğinde bulunduğunu bildirmektedir. Paşanın Tımsıvar'da olması gereken kabrinden günümüze hiçbir iz kalmamıştır. Macaristan'ı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin Peçuy şehrini anlatırken caminin gönül açıcı ve cemaati bol bir ibadet yeri olduğunu söyleyerek verdiği 100 ayak ölçüsü uzunluğu herhalde abartılı olmalıdır. Yine aynı müellife göre caminin içindeki minber, mihrap, mahfel ve kürsü tarifi imkânsız güzellikte eserlerdir. Evliya Çelebi, caminin üstünü örten kubbenin büyüklüğü-

ne işaret ettikten sonra bunun dört kemere oturduğunu belirterek İstanbul'daki Sultan Selim Camii ile benzerlik kurar. Ayrıca çok yüksek bir minare ile cümle kapısının iki yanındaki sofalardan da anlaşıldığına göre yedi kubbeli bir son cemaat yerine sahip bulunduğunu bildirir. Ancak bu hususta verdiği bilgiler mevcut binaya pek uymamaktadır.

Macaristan elden çıktıktan sonra Kasım Paşa Camii'nin minaresi J. Molnár'ın belirttiğine göre 1776'da yıktırıldığı halde esas bina ayakta kalabilmiştir. Arkasından dış duvarları âdeta bir kılıf içine alınmak suretiyle görünümü tamamen değişen cami barok üslûpla bir kiliseye çevrilmiştir. Bugün hâlâ şehrin en büyük kilisesi olan yapıda 1938'den sonra çok geniş ölçüde çalışmalar başlatılarak esas bünyeyi gizleyen ya da bozan elemanların ayıklanmasına girişilmiştir. Fakat projeyi hazırlayanların Osmanlı devri Türk mimarisine dair yeterli bilgileri olmadığından restorasyonun tam başarıya ulaştığı söylenemez. Hataların içinde en göze batanı ise alt sıra pencerelerin fil gözü alçı pencereler biçiminde yapılmış olmasıdır. Molnár, kubbenin tam bir Osmanlı kubbesi görünümünü ancak 1966'da alabilmiş olduğunu bildirmektedir.

Kasım Paşa Camii'nin iç süslemesinden günümüze fazla bir şey kalmamışsa da bazı yerlerde siva üstlerinde yazı kalıntıları farkedilmektedir. Kündekârî pencere kanatlarından birkaç parça Budapeşte'de Jaszbereny Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Kilisede herhalde vaftiz teknesi olarak kullanılan Türk işi iki hamam kurnası, Evliya Çelebi'nin güzelliğini ve içindeki şadırvanı övdüğü meydanın karşı tarafında temel kalıntısı görülen hamamdan getirilmiş olmalıdır.

Rumeli'de en büyük ölçülerdeki Türk yapılarının başında gelen Kasım Paşa Camii'nin esas ibadet mekânı içten kenarları 16,36 m. olan kare biçimindedir. Dıştan her cephesi 19,45 m. ölçüsünü bulan bu mekânın üstü yaklaşık 16 m. çapında bir kubbeyle örtülmüştür. Bütünüyle kesme taş örgülü dış duvarların cepheleri klasik kemerli Türk pencerelerine sahiptir. Fakat bina kilise olarak kullanıldığından bu pencerelerde değişiklikler yapılmış ve bazıları örülmüştür. Evliya Çelebi'nin ifadesinden son cemaat yerinin altı sütun ve yedi kubbeli olduğu anlaşılıyorsa da, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin restitüsyonunda burası altı kubbeli olarak çizilmiştir. Bu bölüm, ancak iki yanı birer duvarla sınırlanmıştır.

Kasım Paşa Camii'nin planı

landığı takdirde, ortadaki diğerlerinden daha yüksek yedi kubbeli bir son cemaat yeri olabilir.

Yakovalı Hasan Paşa Camii, son yıllarda içini ve dışını örten barok kılıftan ayıklanmakta olan Ali Paşa Camii ve İdris Baba Türbesi ile Peçuy Osmanlı devri Türk sanatının Avrupa içlerindeki bir merkezi olmakta ve Kasım Paşa Camii ile hemen önündeki çifte hamam kalıntısı da bu merkezin bütünlüğünü tamamlamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Peçuylu İbrâhim, *Târih*, İstanbul 1968, I, 25; Evliya Çelebi, *Sevâhatnâme*, VI, 195; A. Gevay, *A Budai Pasák*, Bécs 1841, s. 6; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî* (nşr. Mustafa Keskin v.dğr.), İstanbul 1997, IV/1, s. 55; E. Foerk, *Souvenirs turcs en Hongrie*, Budapest 1917, lv. 7-16; Danişmend, *Kronoloji*, II, 275; G. Gerö, *Pecs Török Műemlekei*, Budapest 1960; a.mlf., *Az Osman-Török Epiteszet Magyarországon*, Budapest 1980, rs. 19, 20, 22, 23, 24; J. Molnár, *Macaristan'daki Türk Anıtları*, Ankara 1973, s. 11, rs. 3-6; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri I*, s. 199-207.

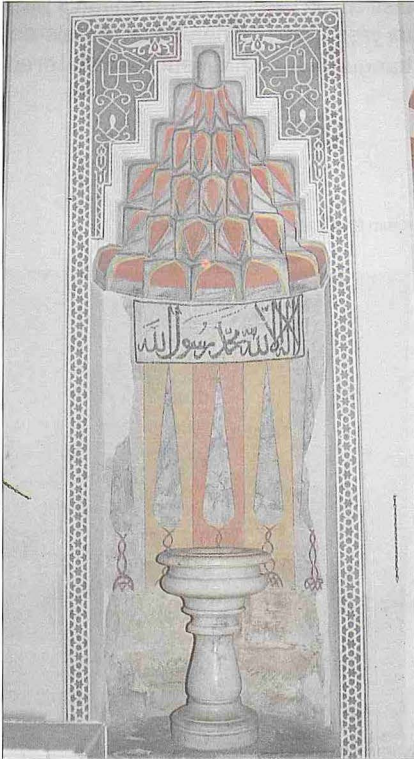
SEMAYİ EYİCE

KASIM PAŞA CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Esası XVI. yüzyılda
Mimar Sinan tarafından yapılan
ve XIX. yüzyılda
bugünkü şeklini alan külliye.

XVI. yüzyılın ilk yarısında Kanûnî Sultan Süleyman zamanında Osmanlı donanmasının Gelibolu'dan Haliç'e nakledilmesi üzerine bu bölgenin imar ve iskân göre-

Peçuy'daki Kasım Paşa Camii'nin mihrabı

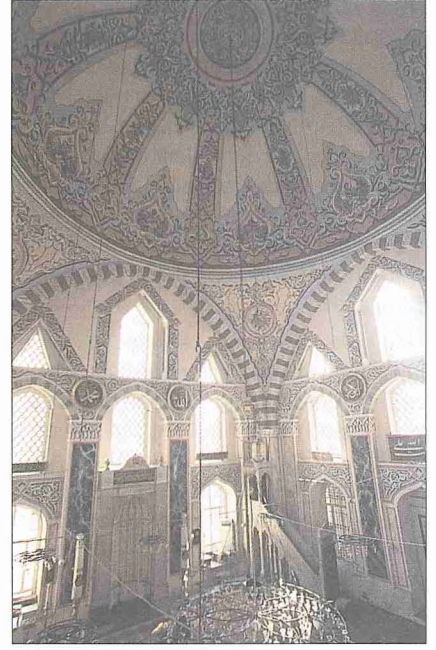

vini üstlenmiş olan Güzelce Kasım Paşa burada bir külliye inşa ettirmiştir. Mimar Sinan'ın eseri olan caminin 1135 (1723) tarihli yenilenme kitâbesinden 940'ta (1533-34) paşanın üçüncü vezirliği sırasında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Orijinal malzemesi ahşap olan cami 1134 (1722) yılındaki yangında tamamen yanmış ve bir yıl sonra mütevellisi olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın kardeşi Feyzullah Efendi tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. Fakat XIX. yüzyılda tekrar bir yangın daha geçirerek harap olan yapıyı bu defa Sultan Abdülaziz kare planlı, tek kubbeli ve çifte minareli büyük bir cami olarak yaptırmıştır. 1891'deki yenileme ile cami ilk görünümünü tamamen kaybetmiş ve bugünkü şeklini almıştır. Avluda 1150 (1737) tarihli bir çeşme ve 1287 (1870) tarihli şadırvan bulunmaktadır. Avlunun sol köşesindeki sebîl de 1310 (1892) tarihlidir. Günümüzde avluda ayrıca gasilhâne, cami koruma derneği ve lojmanlar vardır.

Kasım Paşa Camii ilk önce ahşaptan, kare planlı, kubbe örtülü ve tek minareli olarak mütevazi ölçülerde yapılmıştı. İçinde hünkâr mahfili bulunan cami imaret, medrese, mahkeme, hamam, muvakkithâne, sebîl, çeşme ve şadırvanlardan oluşan bir yapı topluluğunun arasında yer alıyordu. Ayvansarayî ve Evliya Çe-

lebi'nin de fazla bilgi vermediği medrese ve avlu içinde olduğu belirtilen mahkeme günümüze ulaşmamıştır. Medresenin caminin doğusunda bulunduğu bugün hâlâ mevcut olan Medrese sokağında anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi'nin kendi zamanında hastahane olarak kullanıldığını yazdığı imaret de günümüzde mevcut değildir.

Cami, kible duvarı hariç üç taraftan birer kapısı olan geniş bir avlu ile sınırlanmıştır. Kuzey yönünde mukarnas başlıklı altı mermer sütunun taşıdığı düz tavanlı ek revak bölümünden geçilerek son cemaat yerine girilir. Sakıfla sütun başlıkları arasında boydan boya uzanan sıvalı yüzeyde Nebe' süresi yazılıdır. Son cemaat yerinin sağında minareye çıkış kapısı, solunda ise kadınlar mahfiline çıkışı sağlayan ahşap merdivenler bulunur. İç mekânda kapının hemen sağ ve sol yanında "L" şeklinde mahfiller vardır. Harimin sağında ve solunda birer kapısı olan cami çok sayıda pencere ile aydınlatılmıştır. Alt kattaki pencereler sivri kemerli derin nişler halinde olup en üst sırada üçgen pencereler dikkati çeker. Kitâbesi bulunan mermer mihrap bir taçla sonuçlandırılmıştır. Mihrap içi kalem işi bitkisel motiflerle süslenmiştir. Mihrap nişini çevreleyen mermer kısımlarda da altın yaldız-

Kasım Paşa Camii'nin içinden bir görünüş

la boyanmış bitkisel ve geometrik süslemeler göze çarpar. Minber ve vaaz kürsüsü de aynı şekilde mermerden olup altın yaldızla renklendirilmiştir. Kadınlar mahfili oldukça geniş bir yer kaplamakla birlikte alt katta sağ ve solda dörder bitkisel motifli başlığı olan ahşap sütunların taşıdığı balkonumsu bir çıkma yapılmaktadır.

Camide oldukça yoğun süsleme göze çarpar. Dışta her cephe sivri kemerli alınlıklar ve köşeler belli bir yükseklikte yapılan sütunçelerle hareketlendirilmiştir. Yapının dört köşesinde II. Mahmud döneminde ortaya çıkan ve dünyayı simgeleyen küreler yerleştirilmiştir. İçte pencere kenarlarına ve sivri kemerlerin üstlerine boya ile kesme taş görünümü verilmiş, duvarlarda yer yer boya ile mermer taklidi yapılmıştır. Alt kat pencere ve kapı üzerleri alınlık şeklinde olup bunlar renkli geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. Pandantiflerin ortalarında bitkisel motifli madalyonlar, onların da etrafında bitkisel süslemeler görülmektedir. Kubbe, ortasında yer alan âyet yazılı bir madalyondan sekiz dilime ayrılmıştır. Her dilimde aynı düzene sahip dal kıvrımlarıyla çevrelenmiş, içinde gül buketlerinin bulunduğu madalyonlar yapılmıştır.

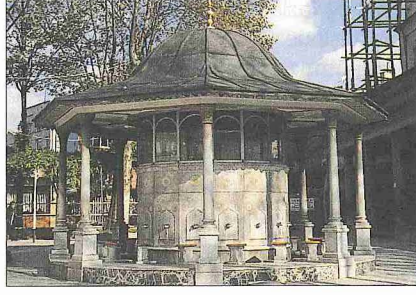
Kasım Paşa Camii ve Külliyesi - Kasımpaşa / İstanbul

KASIM PAŞA CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Kuzeydoğu ve güneybatı yönünde olan minareler kesme taştandır. Şerefelerin dönemin özelliği olarak üzeri sakflı, galeri şeklinde nâdir görülen örneklerden olduğu bilinmektedir. Son tamirde bu şerefeler değişerek normal bir görünüm almıştır. Kare kaide üzerinde silindirik gövdeli olarak yükselen minarelerin her ikisi de dört beş yıl önce Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmak üzere yıkılmıştır.

Muvakkithâne binası tek odadan ibaret olup kible yönünde avlunun diğer köşesinde bulunmaktadır. Avlunun sol köşesindeki sebül Gedik Abdi Kaptan tarafından inşa edilmiştir. Sultan Abdülaziz zamanında yanan sebül 1310'da (1892) tekrar yapılmıştır. Rokoko üslûbundaki sebül mermerden çokgen gövdeli ve üç pencerelidir. Kurşun kaplı, piramidal bir çatı ile örtülü olup geniş bir saçağı vardır. Dökme demir şebekeli pencereleri mukarnas başlıklı dört mermer sütunla birbirinden ayrılmıştır. Pencerelerin üstünde sonradan yükseltilen kısımda ikşer satır halinde âyetler yazılıdır. Kapı üzerinde Enbiyâ sûresinin 30. âyeti ve bâni ibaresiyle tamir tarihi kayıtlıdır. Her pencerede sekiz adet su verme yeri olan sebül bugün kullanılmamaktadır. Avluda yer alan 1737

Kasım Paşa Camii'nin şadırvanı

tarifli çeşme Feyzullah Efendi tarafından, şadırvan ise 1870'te Başyoklamacı Osman Efendi tarafından annesi Esmâ Hanım için yaptırılmıştır. Kitâbeli klasik üslûptaki çeşme kesme taştan olup günümüzde işlevini yitirmiştir.

Caminin yakınında bulunan ve hâlâ kullanılan çifte hamam Büyükhamam adıyla da tanınmaktadır. Soğukluk, ılıklik ve sıcaklık bölümlerinden oluşan yapının dışı taşkın bir eyvan kemerli kapısı vardır. İllıklıkta sağdaki üç göz traşlık ve helâ olarak düzenlenmiştir. Solda ise tromplu geçişlere sahip iki kubbeli bölümde dokuz kurna mevcuttur. Ortada altıgen göbektaşlı sıcaklık bölümünde karşıda bir, sağda iki, solda üç olmak üzere toplam altı halvât hücresi vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tuhfetü'l-mî'mârîn (Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler I içinde, haz. R. Melul Meriç), Ankara 1965, s. 27, 34; Sâî, Tezkiretü'l-ebniye, s. 78, 96; Evliya Çelebi, Seyahatnâme, I, 418-419; Ayvansarayî, Hadikatü'l-cevâmi', II, 2-4; Mehmed Râif, Mir'ât-ı İstanbul, İstanbul 1314, s. 499-504; Sadî Abaç, Kasımpaşa'nın Tarihçesi, İstanbul 1935, s. 8-10; İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İstanbul 1938, s. 61; İbrahim Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, İstanbul 1945, II, 105; İbrahim Hakkı Konyalı, Mimar Koca Sinan'ın Eserleri, İstanbul 1950, s. 124-128; Tahsin Öz, İstanbul Camileri, Ankara 1965, II, 27; Aptullah Kuran, Mimar Sinan, İstanbul 1986, s. 277, 337; Yüksel Yoldaş Demircanlı, İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, İstanbul 1989, s. 118-119, 330, 399; Affan Egemen, İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri, İstanbul 1993, s. 461; Engin Özdeniz, İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri, İstanbul 1995, s. 127-129; M. Nermi Haskan, İstanbul Hamamları, İstanbul 1995, s. 81-84; "Kasımpaşa Camii ve Külliyesi", İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, İstanbul 1984, IV, 2039; Ergün Eğin, "Güzelce Kasım Paşa Camii", DBİst.A, III, 461-462.

SEMA DOĞAN

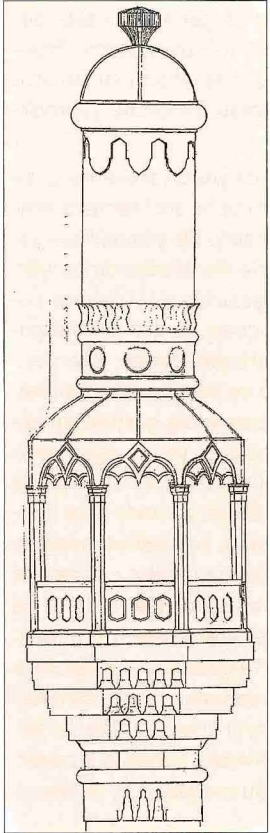
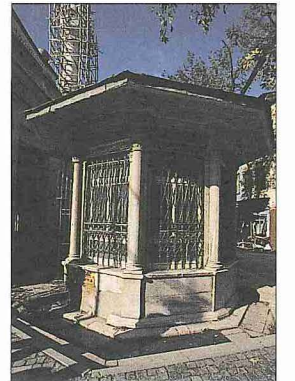
KASIM PAŞA KÜLLİYESİ

Bozüyük'te
XVI. yüzyılın ilk yarısında
yapılan külliye.

Külliye'nin bânisi olan Güzelce Kasım Paşa (ö. 948/1541'den sonra) 922'de (1516) Hama mutasarrıfı olduktan sonra yüksek mevkilere getirilmiş ve ardından üçüncü vezir olmuştur. Bağdat Seferi dönüşü 1525-1528 yıllarında yaptırdığı külliye cami, imaret, medrese, sıbyan mektebi, kervansaray ve hamamdan meydana geliyordu. Bu yapılar topluluğundan cami, imaret ve kervansaraya ait iki kubbeli mekân günümüze ulaşmıştır. Yerleşim planına göre cami külliye'nin merkezini oluşturuyordu. Caminin doğusunda imaret, iki yapı arasında da helâlalar bulunur. Günümüzde mevcut olmayan hamam imaretin arkasında, medrese caminin doğu ve güney tarafında, kervansaray ise caminin kuzeyinde yer alıyordu. Külliye'nin mimarı belli değildir. Yapılar 1895, 1940 ve 1977 yıllarında onarım geçirmiştir.

Önünde son cemaat yeriyle kare planlı tek kubbeli cami kırmızı ve beyaz kesme taşlarla karışık örgülü duvarlara sahiptir. Harim mekânı kuzey, güney, doğu ve batı duvarlarında altta dikdörtgen biçiminde toplam on pencere ile aydınlatılmaktadır. Kible, batı ve doğu duvarlarının üst kısmında içleri vitraylarla bezenmiş, sivri kemerli ve alçı şebekeli pencereler yer alır. Harimi örtün 13,80 m. çapındaki kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Kubbe kasnağına sekiz adet yuvarlak kemerli pencere açılmıştır.

İki renkli taşlardan yay kemerli kapısı üzerindeki rûmî bordürlü dört satırlık kitâbe caminin tarihini verirken avlu kapısı üzerinde sivri kemerli alınlık içinde yer alan ikinci kitâbe bu tarihi tekrarlar. Mu-

Kasım Paşa
Camii'nin
Sultan
Abdülaziz
döneminde
yenilenen
minaresinin
çizimiKasım Paşa
Külliyesi'nin
sebülü